

REGIONALIZÁCIÓS TÖREKVÉSEK ÉS ETNOREGIONALIZMUS A POSZT-KOMMUNISTA SZLOVÁKIÁBAN 1989–1998

(Regionalisation and Etnoregionalism in the Post-communist
Slovak Republic 1989–1998)

GULYÁS LÁSZLÓ

Kulcsszavak:

regionalizáció regionalizmus etnoregionalizmus

A poszt-kommunista Közép-Európa térszerkezete az elmúlt 17 év során jelentős változásokon ment keresztül. Véleményünk szerint a térszerkezetet alakító gazdasági és társadalmi folyamatok közül a regionalizáció és a regionalizmus – különösen ennek etnoregionalista változata – nagyon fontos szerepet tölt be. Tanulmányunkban a poszt-kommunista Szlovákia példáján keresztül mutatjuk be a felülről vezérelt regionalizáció és az alulról kibontakozó regionalizmus jellemző vonásait.

Bevezetés

Az 1945 és 1990 közötti kommunista korszakban a Szovjetunió arra törekedett, hogy az általa uralt Közép-Európában a nemzeti és kisebbségi kérdéseket a szőnyeg alá söpörje. A történészek a Szovjetunió ilyen irányú, fojtogató-bénító törekvéseit jogosan nevezték „ólbura-effektusnak”. A Szovjetunió és a szocialista tömb összeomlásával eltűnt az ólbura, így a nemzeti és kisebbségi kérdések ismét a térség sorsát befolyásoló fontos erővé váltak (Gulyás 2005). Ezzel párhuzamosan Közép-Európa térszerkezetében is jelentős változások történtek, beindult a regionalizmus és a regionalizáció (Illés 2002). A fogalmak tisztázása érdekében itt jelezzük, hogy jelen tanulmányban Süli-Zakar István definícióit (Süli-Zakar 2003) fogadjuk el és használjuk. Ennek megfelelően: regionalizáció alatt azt értjük, amikor az állam felülről akar kialakítani gazdasági-közigazgatási-politikai területi egységeket, míg regionalizmus alatt azt, amikor egy alulról – például a települések szintjéről – kiinduló folyamat próbál meg létrehozni területi egységeket.

Mivel Közép-Európa államainak túlnyomó része nem „tisztá” nemzetállam, természetesen módon a regionalizmus és a regionalizáció számos esetben szorosan összefonódott a nemzeti és kisebbségi problémakörrel. Jelen tanulmányban egy ilyen tipikus esetet, a szlovák állam esetét vizsgáljuk meg. Egyrészt bemutatjuk a szlovák többségi nemzet regionalizációs törekvéseit, másrészt ismertetjük a magyar kisebbség etnoregionalista kísérleteit.

A poszt-kommunista csehszlovák korszak (1989–1992) és a regionalizáció

1989. november 17-én Prágában kitört a bársonyos forradalom, mely elsöpörte a kommunista rendszert Csehszlovákiában. 1989–90-ben Csehszlovákia politikai rendszere fokozatosan demokratikussá vált. Ennek fontos állomása volt az 1990. június 8–9-én megtartott első szabad választás, melynek eredményeképpen Marian Calfa megalakította a csehszlovák (szövetségi kormányt), illetve Vladimír Meciar megalakította a szlovák kormányt. Ezt nevezzük első Meciar-kormánynak (az egy-mást követő szlovák kormányokról lásd az 1. táblázatot).

I. TÁBLÁZAT

Szlovákia kormányai 1990–1998
(*Governments of Slovakia 1990–1998*)

<i>A kormány neve</i>	<i>Időszak</i>
Első Meciar-kormány	1990. június 27.–1991. április 22.
Jan Carnogursky kormánya	1991. április 23.–1992. június 23.
Második Meciar-kormány	1992. június 24.–1994. március 11.
Josef Moravcik kormánya	1994. március 15.–1994. október 1.
Harmadik Meciar-kormány	1994. október 1.–1998. október 10.
Mikulás Dzurinda-kormány első kormánya	1998. október 28.–2002. szeptembere

Forrás: Saját szerkesztés.

Calfa csehszlovák szövetségi kormánya és a szlovák kormány – első Meciar-kormány – hozzáfogott a gazdasági és társadalmi rendszer átalakításához. Ezen átalakítási folyamat egyik fontos kérdésköre volt a közigazgatás átszervezése. A szocialista Csehszlovákián belül nem volt kettéválasztva az államigazgatás és a választott önkormányzati rendszer, a csehszlovák kommunista párt a Nemzeti Fronton keresztül gyakorolta a hatalmat. A Nemzeti Front jelölte ki a megválasztható képviselőket, akik formális választás után az ún. nemzeti tanácsokban hajtották végre a kommunista párt utasításait.

1990 előtt Szlovákiában a közigazgatásban három szint létezett. A legfelső szint a kerület volt, ebből négyet alakítottak ki: 1) Pozsony (mint főváros); 2) Nyugat-Szlovákia; 3) Közép-Szlovákia; 4) Kelet-Szlovákia (1. ábra).

A következő szint a járás volt, ebből 38 volt, míg a legalsó szint a 2700 község – pontosabban település – volt.

1. ÁBRA
Kerületek és járások Szlovákiában 1990 előtt
(Areas and Districts in Slovakia before 1990)



Megjegyzés: A térképen a járásokat is feltüntettük.

Forrás: Petőcz (1998, 112).

A kommunista párt minden községben, minden járásban és minden kerületben felállította a nemzeti tanácsokat, mivel ezeken keresztül gyakorolta a hatalmat.

A nemzeti tanácsok rendszerét az 1990. júniusi választások után megszüntették, két törvénnyel – a 369/1990 számú törvény, illetve a 472/1990 számú törvény – teljesen átforgalmazták a közigazgatást (Petőcz 1998).

A 369/1990 számú törvény megszüntette a nemzeti bizottságokat, szétválasztotta az államigazgatást és a községi/városi önkormányzatot. Az államigazgatás feladatait járási szintre telepítette, míg a törvény értelmében a községek (települések) választott önkormányzatot kaptak. Ez egy duális modell, azaz az államigazgatási feladatokat a járások végzik, míg a községek élhetnek önkormányzati joggal (Józsa 2004).

A 472/1990 számú törvény az államigazgatáson belül megszüntette a kerületi szintet, viszont a 38 járást meghagyta, illetve minden járásban belül 2–4 kisebb egységet, ún. körzetet hozott létre. Így 121 körzetet állítottak fel. A járási és a körzeti hivatalok között a törvény elosztotta az államigazgatási jogköröket, lehetőleg úgy, hogy az állampolgár a lakóhelyéhez minél közelebb intézhessen ügyeit (Petőcz 1998).

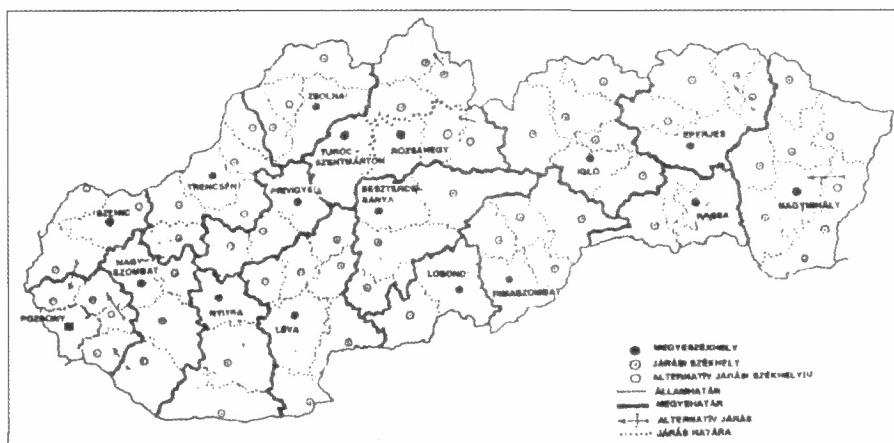
A szakértők szerint ez a két törvény az európai demokratikus normákhoz közelítette a szlovák közigazgatást (Petőcz 1998). Sőt a közigazgatási reform további folytatása is felmerült. Az első Meciár-kormányt felváltó Carnogursky-kormány e célból felállított egy közigazgatási reform bizottságot.

Ezen bizottság 1992 májusában az alábbi elemekből álló javaslatot tette a közigazgatási reform folytatására (Mezei 2004):

- 1) A csehszlovák állam szlovák felében 16 megyét és ezeken belül 77 kisebb járást kell kialakítani (2. ábra).
- 2) A megyék kialakításakor figyelembe kell venni a történelmi hagyományokat, a földrajzi viszonyokat, a gazdasági-társadalmi igényeket.
- 3) Törekedni kell arra, hogy közel hasonló lélekszámú területi egységek jöjjenek létre.
- 4) Az így kialakított megyék vezetését választott önkormányzatokra kell bízni.

2. ÁBRA

Az 1992. évi 16 megyés javaslat
(Proposal with 16 Counties at 1992)



Forrás: Tarics (1994a, 272).

A bizottság 16 megyés javaslatát azonban a szlovák kormány már nem tudta megvitatni, mivel Jan Carnogurskyt 1992 júniusában Vladimír Meciar váltotta a miniszterelnöki poszton (Kovac 1996).

A második Meciar-kormány levette a napirendről a megyerendszer kialakítását, mert fő politikai feladatának a cseh–szlovák viszony rendezését, pontosabban a független Szlovákia megteremtését tekintette. A Csehszlovákiában 1989-ben kezdődő gazdasági és társadalmi rendszerváltás során olyan problémák is felmerültek, amelyek a kommunista diktatúra alatt tiltott kérdésnek minősültek. Ezek egyike volt a cseh és a szlovák nemzet viszonyának kérdése. A szlovák nacionalisták vezetője, Meciar fokozatosan kiélezte – különösen második kormányzati ciklusának elején – a csehszlovák állam további sorsával kapcsolatos vitákat, lépesei következtében a csehszlovák belpolitika legfontosabb kérdésévé a cseh–szlovák ellentét vált. Ez az ellentét kezelhetetlennek bizonyult és így elvezetett a csehszlovák állam megszűnéséhez. Így született meg Csehszlovákia helyén 1993. január 1-jén a független Cseh Köztársaság és a független Szlovák Köztársaság (Hamberger 1997; Gulyás 2005).

A Meciar-korszak (1992–1998) és a regionalizáció

Az 1992 júniusától 1998 júniusáig terjedő időszakot Meciar-korszaknak nevezük, mivel ezen hat évben 4,5 hónap kivételével Meciar volt a miniszterelnök (1. táblázat). A Meciar-korszak két fontos vonással jellemezhető: egyrészt a szlovák többségi nemzet és a magyar kisebbség között komoly konfliktusok merültek fel (ezekről lásd jelen tanulmány későbbi részeit).

Másrészt Meciar és pártja – különösen a harmadik kormányzati ciklusa alatt – a politikai élet kulcspozíciói mellett (parlament, államigazgatás) elfoglalta a médiát (az elektronikus média teljes egészében a kormány szócsöveként tevékenykedett), és igyekezett ellenőrzése alá vonni a gazdaságot, főképpen a privatizációs folyamatot (Kovác 1996; Lesko 1998). Ezen törekvések következtében a demokrácia elvei erősen sérültek, sőt számos törvénytelen séget követtek el. A legnagyobb port a Meciar-ral szemben ellensúlyt képező köztársasági elnök fiának titkosszolgálat által történő elrablása – 1995 augusztusában –, az ügyet vizsgáló két nyomozó leváltása, végül pedig az emberrablás koronatanújához közel álló személy meggyilkolása kavarta fel. Az EU és az USA diplomáciai úton próbálta Meciar figyelmeztetni, befolyásolni, de ezek a kísérletek nem hoztak eredményt.

Mindezek miatt a Meciar-korszakot a fiatal szlovák állam negatív korszakaként kell értékelnünk. Szlovákia belpolitikai történései és gazdaságának útjai jelentős eltéréseket mutattak az ún. „visegrádi csoport” többi országának politikai gyakorlatától. Ennek következtében Szlovákia kiesett a NATO-tagságra pályázó országok közül a csoportjából, amelyek még az első körben, azaz 1999-ben elnyerhették rendes tagságukat. Ugyanez történt az EU-tagsággal is, 1998-ra Szlovákia kikerült az EU-tagságra eséllyel pályázók köréből (Boross 2000a).

Visszatérve tanulmányunk szűkebb témájához – a regionalizációhoz –, Meciar felismerte azokat a politikai lehetőségeket, amelyek a közigazgatás átszervezésében rejlenek. Szlovákia közigazgatását oly módon próbálta megváltoztatni, hogy pártja számára kulcspozíciókat szerezzen. Jól mutatja ezen törekvés lényegét a második Meciar-kormány azon lépése, amellyel a 472/1990 számú törvényt módosította a 487/1992 számú törvénnyel (Petőcz 1998).

A 472/1990 számú törvény – amely még a csehszlovák állam keretei között született meg – kimondta, hogy a körzetekben, a körzeti hivatal elöljáróját az adott körzet községeinek polgármesterei választják meg. A Meciar által elfogadott 487/1992 számú törvénnyel ezt úgy módosították, hogy a körzet elöljáróját a járás elöljárója nevezi ki. Mivel a járás elöljáróját eleve a kormány nevezte ki, a törvény módosításával a kormány megszerezte a jogot arra, hogy mind a 121 körzetbe ő nevezhesse ki a hivatali elöljárót. Egyértelmű, hogy a második Meciar-kormány a törvény elfogadása után saját embereivel töltötte fel ezen pozíciókat is.

A közigazgatás átszervezését Meciar a magyar kisebbség ellen is fegyverként kívánta felhasználni. A szlovák többségi nemzet és a magyar kisebbség regionalizáció és

regionalizmus körül kibontakozó küzdelmének megértéséhez fontos annak ismerete, hogy a független Szlovák Köztársaság alkotmánya Szlovákiát a szlovákok államaként határozta meg (*Tarics* 1994a). Ez a szemléletmód sorozatos konfliktusokhoz vezetett a szlovák többségi nemzet és a magyar kisebbség között (*Gulyás* 2005). Jól mutatja a konfliktusok mélységét, hogy a magyar kisebbség képviselői az alkotmány szavazásra bocsátása előtt kivonultak a parlament ülésterméből. A konfliktusok valódi oka, hogy Szlovákia nem tiszta nemzetállam, jelentős magyar kisebbséggel rendelkezik (2. táblázat), ráadásul ez a kisebbség a szlovák–magyar államhatár mentén egy tömbben él (3. ábra).

2. TÁBLÁZAT

*Szlovákia etnikai megoszlása az 1991-es népszámlálás adatai alapján
(Ethnic Breakdown in Slovakia, Based on 1991 Census Figures)*

<i>Nemzet/nemzetiség</i>	<i>Létszám</i>	<i>%</i>
Szlovák	4 606 125	85,7
Magyar	578 408	10,8
Cseh	65 216	1,1
Rutén–ukrán	38 979	0,7
Roma	80 627	1,6
Egyéb	1 163	0,03
Összesen	5 289 608	100,00

Forrás: Kovac (1996, 312–313).

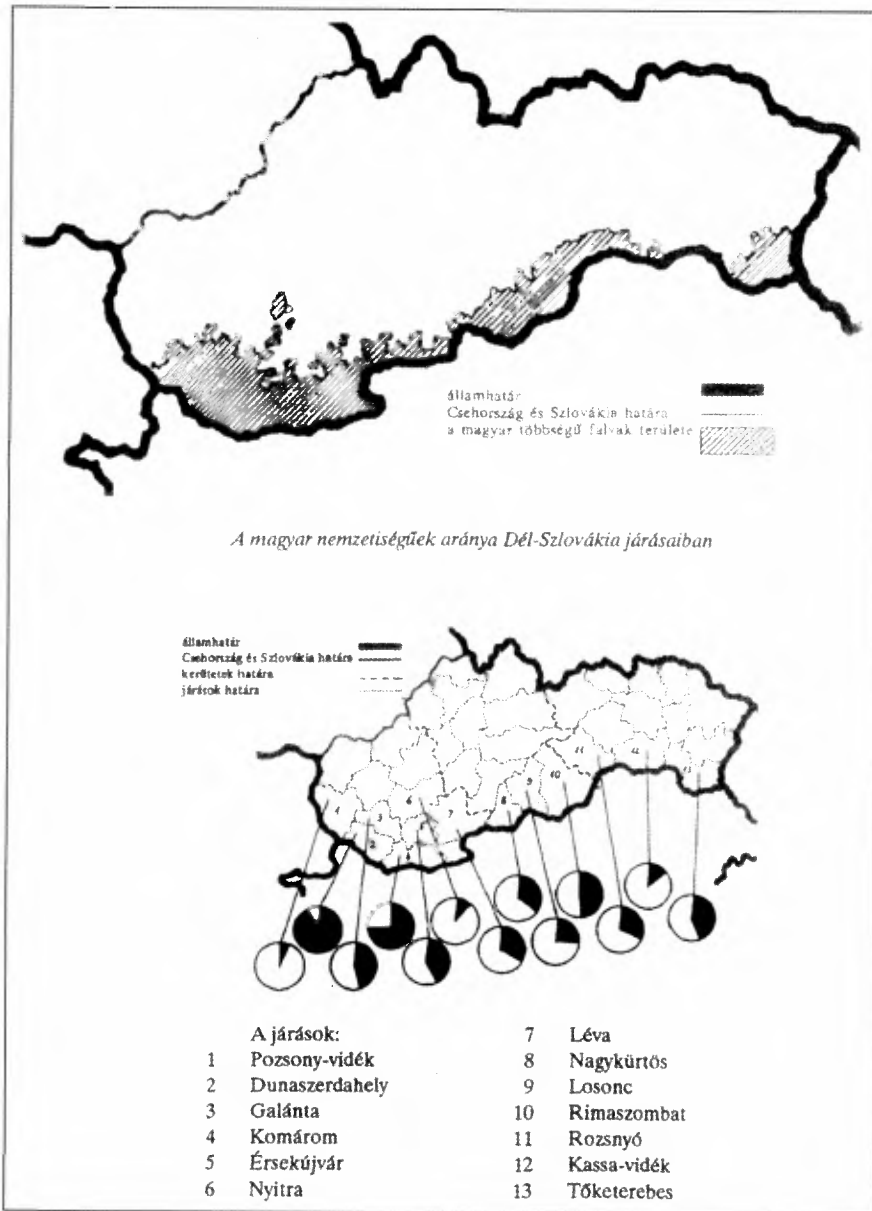
Meciar egyik fő törekvése azt volt, hogy megbontsa ezt a magyar tömböt. Ennek jegyében 1993 végén a második Meciar-kormány elkészítette az ország hét régióra történő felosztásának koncepcióját (4. ábra).

A 4. ábráról leolvasható, hogy a hét tervezett régióból 5 régióban éltek volna magyarok – Zsolna és Eperjes területén nem él magyar kisebbség –, számukat és arányukat a 3. táblázat mutatja. Ezen táblázat értelmezéséhez tudnunk kell azt, hogy az 1990-ben elfogadott nyelvtörvény, illetve az 1994-es ún. táblatörvény 20%-os határt adott a kisebbségi jogok gyakorlására (*Tarics* 1994b). Azaz, ha az adott településen a kisebbségek aránya meghaladta a 20%-ot, akkor a kisebbség a helyi közigazgatásban használhatja a saját nyelvét, illetve jogosult kétnyelvű helységnév táblák használatára. Azaz, a 3. táblázatból világosan kiolvasható Meciar szándéka, hiszen azon öt kerület közül, ahol a magyarok laktak, négy kerületben arányuk 20% alatt lett volna, azaz a 20%-os küszöbhez kötött kisebbségi jogait csak egy kerületben – a Nyitrai-ban – gyakorolhatták volna (*Petőcz* 1998).

3. ÁBRA

A magyar kisebbség területi elhelyezkedése és aránya Szlovákián belül az 1991-es népszámlálás tükrében

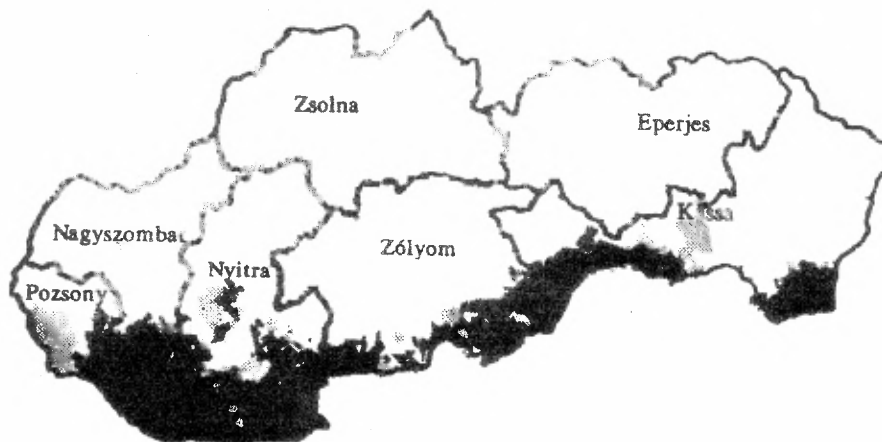
(Areas and Proportion of Hungarian Minorities in Slovakia Based on 1991 Census Figures)



Forrás: Tarics (1994b, 265–266) alapján saját szerkesztés.

4. ÁBRA

*A második Meciar-kormány javaslata Szlovákia regionális felosztására, 1993
(The Proposal of the Second Meciar Government for Slovakia's Regional Division 1993)*



Megjegyzés: A feketével srafozott területek a magyar többségű területeket jelzik.

Forrás: Petőcz (1998, 118).

3. TÁBLÁZAT

*A magyarok száma és aránya az 1993-as tervezet kerületeiben
(The Number and Proportion of Ethnic Hungarians in the Proposed Regions of 1993)*

Kerület neve	A kerület teljes népessége	Magyarok száma	Magyarok aránya %
Pozsony	588 059	30 083	5,12%
Nagyszombat	810 538	157 919	19,48%
Nyitra	893 448	196 149	21,95%
Zólyom	634 343	84 682	13,35%
Kassa	836 004	96 343	11,52%

Forrás: Petőcz (1998, 119).

Ez az 1993-as regionális tervezet azonban papíron maradt, nem valósult meg. Ezt két oknak tudhatjuk be. Egyrészt a második Meciar-kormány parlamenti háttérének következtében, hogy a kormánypárti frakcióban folyamatosak voltak a gyakran kilépésekkel záródó belső konfliktusok, rendkívül instabil volt. Így nem mindig tudta az egyes törvényjavaslatok megszavazásához szükséges többséget biztosítani.

Másrészt a magyar kisebbség minden lehetséges fórumon tiltakozott a tervezet megszavazása ellen. Ezek miatt végül Meciar nem volt képes törvénybe foglalni 1993-as tervezetét.

A magyar kisebbség etnoregionalista kísérlete: a komáromi tervezet

A többségi szlovák nemzet által támogatott regionalizációval párhuzamosan a magyar kisebbség a regionalizmusban – pontosabban az etnoregionalizmusban – kereste a megoldást. A szlovákiai magyar kisebbség bizalmát élvező Együttélés politikai mozgalom 1993. március 8-án felhívással fordult a szlovákiai magyar lakta települések polgármestereihez és választott képviselőihez. Ebben azt javasolták, hogy minden település fogadjon el támogató nyilatkozatot annak érdekében, hogy a készülő új közigazgatási törvény vegye figyelembe az etnikai elvet (Szarka 2001).

A felhívásnak komoly hatása lett, ezért 1993 decemberében a Csallóközi Városok és Falvak Társulása 1994. január 8-ra nagygyűlést hívott össze Komáromba. Ezen a gyűlésen 3000 magyar polgármester és önkormányzati képviselő gyűlt össze. A nagygyűlés több határozatot fogadott el (Boross 2000b), ezek közül témánk szempontjából „A Szlovákia közigazgatási és területi átszervezéséről” című határozat fontos. Ez a határozat a magyar kisebbség regionális átszervezéssel/közigazgatással kapcsolatos igényeit két verzióban fogalmazta meg:

„A”-verzió: Egy összefüggő, a szlovák–magyar határ mentén nyugatról-keletre húzódott „magyar régió” létrehozása (5. ábra 1. változat). Ez a régió egy 8245,3 km² területű, 487 községet és 24 várost magában foglaló, a szlovák–magyar határhoz tapadó, 824 ezer fős – 61,5%-ban magyar lakosú – régió lett volna. Fontos felhívunk a figyelmet arra, hogy az Olaszországban található Dél-Tirol autonóm tartomány (Südtirol, Alto-Adidge) 430 ezer lakossal és 63%-os német többséggel ilyen módon tapad az osztrák–olasz határhoz (Gulyás 2006).

„B”-verzió: Három kisebb magyar régió létrehozása, melyek az alábbiak lettek volna (5. ábra 2. változat):

- 1) Pozsonytól Ipolysáig (525 ezer lakossal, ebből a magyarság 63,1%).
- 2) Ipolyságtól Kassáig (239 ezer lakossal, ebből a magyarság 54,2%).
- 3) Dél-Zemplén és Ungvidék (59 ezer lakossal, ebből a magyarság 77,3%).

Mind az „A”-verziónál, mind a „B”-verziónál a régiók kisebb egységekből, ún. elsőfokú közigazgatási körzetekből álltak volna (6. ábra).

A második Meciar-kormány reagálása a komáromi javaslatokra egyértelműen negatív volt. Meciar, mint miniszterelnök kijelentette, hogy „Szlovákiában semmiféle etnikai-elv nem fog érvényesülni” (Boross 2000b).

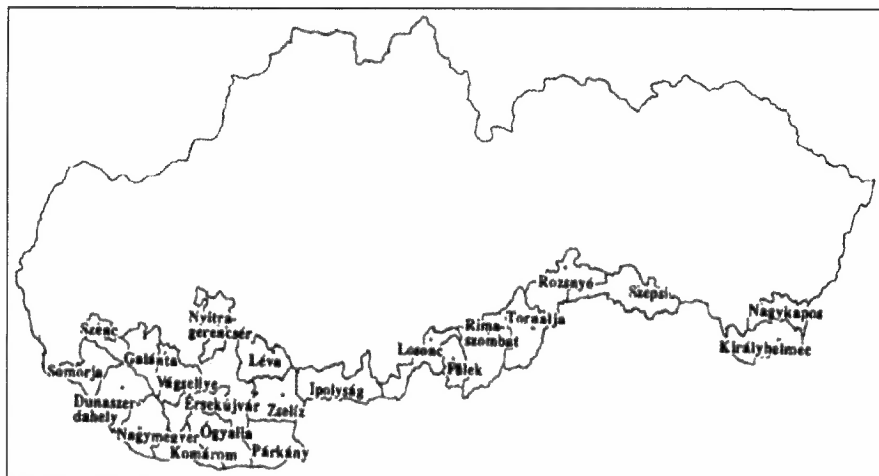
5. ÁBRA
A komáromi nagygyűlés tervezete
(Proposal of Komárom)



Forrás: „Az önkormányzat... (1994) alapján saját szerkesztés.

6. ÁBRA

*A komáromi tervezet elsőfokú közigazgatási egységei
(Districts of Proposal of Komárom)*

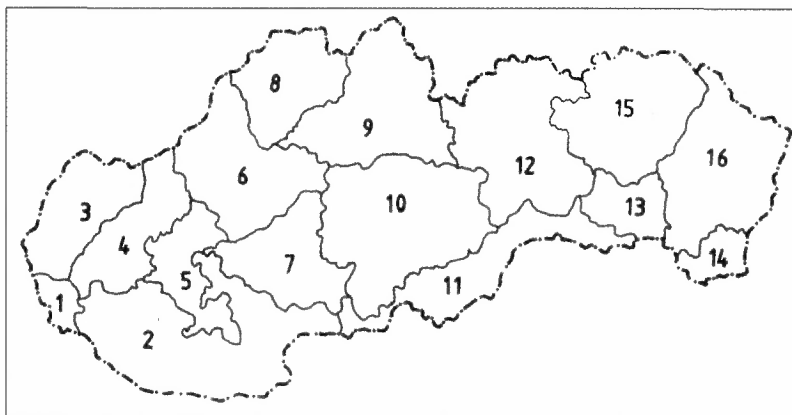


Forrás: Tarics (1994a, 275).

Az 1994 őszi választásokra készülő magyar pártok – Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom, a Magyar Polgári Párt és az Együttélés – 1994 júniusában létrehozták a Magyar Koalíciót, amely az 1994. évi szeptemberi választásokon a szavazatok 10,18%-ával 17 képviselőt jutott be a parlamentbe, ahol az 1994 és 1998 közötti ciklusban a harmadik Meciar-kormány ellenzékeként politizáltak. Amikor az 1996-os évben a harmadik Meciar-kormány ismét regionális reformmal kísérletezett, a Magyar Koalíció a komáromi javaslatot továbbfejlesztette, és parlamenti vitára nyújtotta be.

7. ÁBRA

*A Magyar Koalíció tervezete, 1996
(Proposal of Hungarian Coalition, 1996)*



Forrás: Petőcz (1998, 123) alapján saját szerkesztés.

Mint a 7. ábrán látható a Magyar Koalíció 1996-os javaslatának lényege, hogy tizenhat területi egységet – megyét – kell létrehozni. Az így megszülető tizenhat megyéből három megyében – Komárom megye (a térképen 2-sel jelölve), Rimaszombat megye (a térképen 11-sel jelölve) és Királyhelmec megye (a térképen 14-sel jelölve) – magyar többség lett volna.

Az 1996. évi regionalizációs reform

Az 1994 októberében hivatalba lépő harmadik Meciar-kormány négy területen folytatott aktív nacionalista, kisebbségellenes politikát, úgymint:

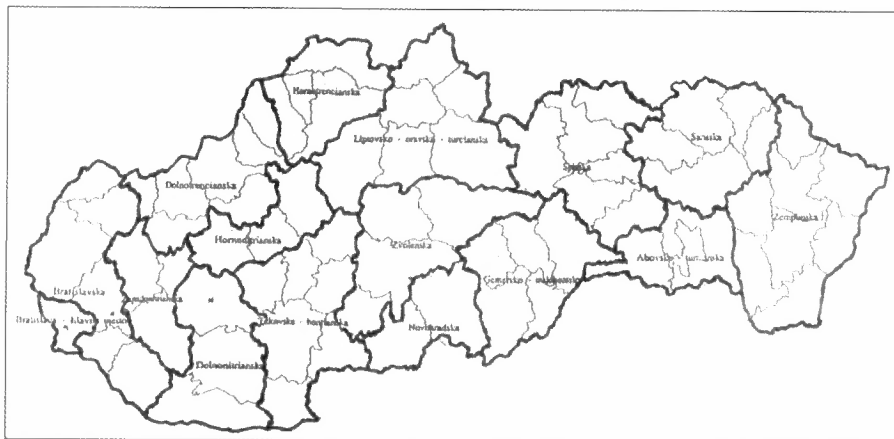
- 1) A magyar–szlovák államközi viszony kiélezése (*Boross 2000c*).
Szlovákia 1995 márciusában jószomszédi és baráti együttműködési szerződést – más néven magyar–szlovák alapszerződést – kötött Magyarországgal, de ennek betartására kísérletet se tett, sőt kifejezetten ellenségesen bánt a magyar kisebbséggel
- 2) Kisebbségellenes nyelv- és oktatáspolitiká
A szlovák parlament által 1995-ben elfogadott nyelvtörvény kifejezetten hátrányos helyzetbe hozta a magyarokat, és lehetőséget adott arra, hogy a szlovák kormány megújuló támadásokat intézzon a magyar oktatásügy ellen.
- 3) Kísérletek a kisebbségi magyar kultúra visszaszorítására (*Boross 2000d*).
Radikálisan csökkentették a kisebbségi kultúrára szánt állami támogatásokat.
- 4) Közigazgatási reform a magyar többségű területek csökkentése érdekében.

Tanulmányunk szempontjából a negyedik terület a fontos, mivel ez azt jelentette, hogy a harmadik Meciar-kormány ismét elővette a területi/közigazgatási reform kérdését. Meciar egy olyan 8 régiós közigazgatási beosztást készített elő, amely kifejezetten hátrányosan érintette a magyar kisebbséget. A reform során kiemelt szempontnak számított a magyar többségű területek olyan felosztása, amely – Meciar 1996. április 26-i tv-nyilatkozatát idézve – „egyszer s mindenkorra megakadályoz mindenfajta magyar autonómiatörekvést Szlovákiában”.

A Meciar-féle tervszemből nyújtotta be a magyar kisebbség – az előző fejezetben már tárgyalt – 16 megyés tervezetét. Ezzel szinte egy időben született meg a Városok Uniójának – e szervezetben tömörült Meciar szlovák ellenzéke – terveze, mely szintén 16 megyét és ezen belül 78 járást akart kialakítani (8. ábra). De ellentétben a Magyar Koalíció 16 megyés javaslatával, ebben a javaslatban a 16 megye közül egyben sem lett volna magyar többség.

Ennek ellenére 1995 őszén és 1996 első hónapjaiban hosszas egyeztetések folytak a Magyar Koalíció, a Városok Uniója, a jobboldali szlovák ellenzéki pártok között annak érdekében, hogy egy közös javaslatot nyújtsanak be a parlamentnek (*Petőcz 1998*). Ezek az egyeztetések azonban eredmény nélkül záródtak, így a Magyar Koalíció, illetve a jobboldali szlovák ellenzék külön-külön nyújtotta be javaslatát.

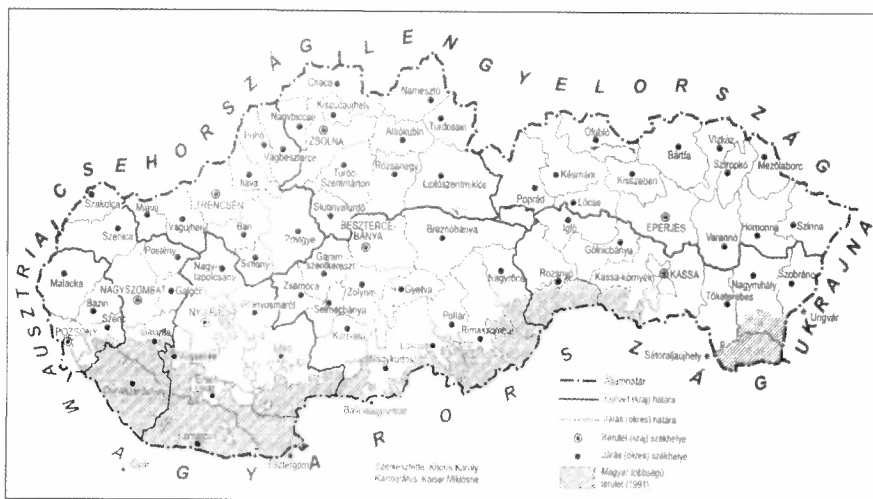
8. ÁBRA
A Városok Uniójának tervezete, 1996
(Proposal of Union of Cities, 1996)



Forrás: Petőcz (1998, 123).

A parlamenti vita során a kormánypárti többség mind a Magyar Koalíció, mind a Városok Uniója által beterjesztett tervezeteket elutasította, és 1996. március 25-én megszavazta saját javaslatát. A köztársasági elnök – Pozsony jogállása miatt – visszaadta a törvényt újratárgyalásra a parlamentnek. A parlament hosszas vita után, némi módosítással, 1996. július 7-én újra elfogadta a törvényt.

9. ÁBRA
Szlovákia regionális felosztása, 1996
(Regions of the Slovakia, 1996)



Forrás: Kocsis (2002, 148).

A 8 régió (9. ábra) kialakításánál Meciar saját politikai hatalmának növelésére törekedett. A régiók oly módon lettek kialakítva, hogy megjutalmazta azokat a területeket (Trencsén régió), ahol pártja a választásokon győzött, illetve megbüntette azon területeket (Eperjes régió, Besztercebánya régió), ahol pártja veszített.

Nézzük meg, mit jelentett a területi reform a magyar kisebbség számára. A régiók kialakításánál a Meciar-kormány több módon is megsértette az etnikai elvet. A régiók esetében két tényre kell a figyelmet felhívunk.

Egyrészt a magyarok által lakott Csallóközt két régió (Nagyszombat régió és Nyitra régió) között osztották fel. Azaz a régióbeosztással a szlovák kormány tudatosan feldarabolta az egységesen magyarok által lakott területet. Ezzel a szlovák kormány megsértette azt a nemzetközi alapelvet, mely szerint az egyes országoknak tartózkodniuk kell olyan intézkedések meghozatalától, amelyek megváltoztatják a népesség arányát a nemzeti kisebbségek által lakott területeken.

Másrészt a vegyes lakosságú régiók esetében minden esetben a szlovák–magyar nyelvhatár feletti szlovák városok váltak régióközpontokká a magyar lakosságú városokkal szemben. Például Besztercebánya régió esetében az északon fekvő Besztercebánya lett a régióközpont a délen található Rimaszombat vagy Losonc helyett. Nagyszombat régió és a Nyitra régió esetében a régióközpontokat (Nagyszombat és Nyitra városai) szintén északon jelölték ki, ami azt jelentette, hogy ezen régiók déli járásaiából az ügyeiket intéző magyaroknak nagy távolságokat kell megtenni a régióközpontig.

Ha a területi reformot a járások szempontjából vizsgáljuk – lásd bővebben Petőcz Kálmán vizsgálatait (Petőcz 1998) –, azt rögzíthetjük, hogy a járások kialakításánál is arra törekedtek, hogy a magyar kisebbséget hátrányos helyzetbe hozzák. Ebben az esetben két tényre kell a figyelmet felhívunk.

Egyrészt a magyarok által lakott déli járások területe és népessége átlagosan nagyobb (a dél-szlovákiai járások átlagos területe 1003 km² és átlagosan 86 758 lakos él bennük), mint az északi szlovák járásoké (ezek átlagterülete 607 km² és átlagosan 61 335 lakos él bennük). Ez azt jelenti, hogy ha a fejlesztési forrásokat járásonként osztják, akkor a nagyobb területű és népességű déli járások – azaz a magyar járások – kevesebb pénzhez jutnak.

Másrészt a járási központok kijelölésénél a tiszta szlovák többségű városok nagyobb arányban váltak járási székhellyé, mint a tiszta magyar többségű városok. A 15 magyar többségű városból csak 2 vált járási központtá.

Mindezek alapján kijelenthetjük, hogy az 1996. évi Meciar-féle területi reform mind regionális, mind járási szinten kifejezetten hátrányosan érintette a szlovákiai magyar kisebbséget. Azaz a Meciar által végig vitt regionalizáció egyik fontosabb motívuma a magyar kisebbség közigazgatási eszközökkel való háttérbe szorítása volt. (A másik motívum a szlovák ellenzék területi bázisának megtörése volt.) Ennek érdekében a tömbmagyar területeket a lehető legtöbb régió között osztották fel (4. táblázat).

4. TÁBLÁZAT

*A magyarok száma és aránya az 1996-ban létrehozott régiókban
(The Number and Proportion of Hungarians in the Regions at 1996)*

<i>A régió neve</i>	<i>A régió teljes népessége</i>	<i>Magyarok száma</i>	<i>Magyarok aránya %</i>
Pozsony	599 287	27 433	4,6%
Nagyszombat	551 003	130 740	23,7%
Nyitra	713 422	196 609	27,6%
Trencsén	605 582	1 058	0,2%
Zsolna	692 332	660	0,1%
Besztercebánya	662 121	77 795	11,7%
Kassa	766 012	85 415	11,2%
Eperjes	789 968	817	0,1%

Forrás: A 2001-es népszámlálás adatai alapján saját számítás.

Konklúziók

Az 1993-ban független állammá váló Szlovákiában a felülről kezdeményezett regionalizáció és a magyar kisebbség által kezdeményezett etnikai regionalizmus egymással élesen szembekerült. A magyar kisebbség 1994-ben Komáromban fogalmazta meg területi autonómia igényeit, illetve a közigazgatási törvény 1996-os vitájához szintén önálló tervezet nyújtott be. Ezen autonómia igényeket a többségi szlovákság – mind a kormányon lévő pártok, mind az ellenzéki pártok – elutasították. Sőt Meciar az 1996-os területi reformmal pontosan az ellenkezőjét valósította meg. A magyar kisebbség az etnikai elvet akarta érvényesíteni a területi egységek kialakításakor, azaz magyar többségű közigazgatási egységet/egységeket akart kialakítani. Az 1996-os törvénnyel az etnikai elv megvalósult, de ellenkező előjellel, azaz a régiók oly módon lettek kialakítva, hogy a magyar többségű területeket a lehető legtöbb régió között osszák fel. Jól mutatja ezt Csallóköz példája, melyet két régió (Nagyszombat régió és Nyitra régió) között osztották fel.

Befejezőképpen felhívjuk a figyelmet arra, hogy a harmadik Meciar-kormányt 1998-ban felváltó jobboldali koalíciós kormány, a Dzurinda-kormány, – annak ellenére, hogy a kormánykoalícióba belépett a Magyar Koalíció Pártja – a 2001-es közigazgatási reform során nem változtatta meg az 1996-os területi felosztást, azaz a Meciar által 1996-ban kialakított területi beosztás a mai napig érvényben van (Kocsis 2002). Amiből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a magyar etnoregionalista igényeket, amelyek egy vagy több „magyar régió” vagy „magyar megyék” létrehozására irányulnak nem csupán a nacionalista Meciar-kormányok, hanem a többségi szlovák nemzet teljes elitje elutasítja.

Irodalom

- Az önkormányzat az önrendelkezés alapja.* (1994) Csallóközi Városok és Falvak Társulása, Komárom.
- Boross F. (2000a) A NATO- és EU-tagság és a kisebbségi kérdés. – Boross F. *Szomszédunk Szlovákia*. Kalligram, Pozsony. 93–101. o.
- Boross F. (2000b) Az autonómia kérdése Szlovákiában. – Boross F. *Szomszédunk Szlovákia*. Kalligram, Pozsony. 37–59. o.
- Boross F. (2000c) A szlovákiai magyar kisebbség helyzetének alakulása a magyar–szlovák alapszerződés aláírása után. – Boross F. *Szomszédunk Szlovákia*. Kalligram, Pozsony. 79–92. o.
- Boross F. (2000d) A szlovák kormány nemzetiségi politikája a szlovákiai magyar oktatás és kultúra támogatásának s állami dotációjának kontextusában. – Boross F. *Szomszédunk Szlovákia*. Kalligram, Pozsony. 102–151. o.
- Gulyás L. (2005) *Két régió – Felvidék és Vajdaság – sorsa az Osztrák–Magyar Monarchiától napjainkig*. Hazai Térségfejlesztő Rt., Budapest.
- Gulyás L. (2006) A kisebbségi kérdés megoldásának egy pozitív példája Dél-Tirol esete. I. – *Korunk*. 12. 95–101. o.
- Gulyás L. (2007) A kisebbségi kérdés megoldásának egy pozitív példája Dél-Tirol esete. II. – *Korunk*. 1. 77–83. o.
- Hamberger J. (1997) *Csehszlovákia szétválása*. Teleki László Alapítvány, Budapest.
- Illés I. (2002) *Közép- és Délkelet-Európa az ezredfordulón*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs.
- Józsa Z. (2004) *Változatok regionalizációra: a lengyel, a szlovák és a cseh modell*. Pólay Elemér Alapítvány Tansegédletei, Szeged.
- Kocsis K. (2002) A közigazgatási térfelosztás változásai a mai Szlovákia területén a XX. században. – Pásztor C. (szerk.) „... ahol a határ elvált” *Trianon és következményei a Kárpát-medencében*. Kárpátia Könyvek, Balassagyarmat–Várpalota.
- Kovac, D. (1996) *Szlovákia története*. Kalligram, Pozsony.
- Lesko, M. (1998) *Meciar és a meciarizmus*. Balassi–Kalligram, Budapest–Pozsony.
- Mezei I. (2004) A közigazgatás intézményrendszere. – Horváth Gyula (szerk.) *Dél-Szlovákia*. A Kárpát-medence régiói 2. Dialóg Campus Kiadó–MTA Regionális Kutatások Központja, Budapest–Pécs. 425–445. o.
- Petőcz K. (1998) *Választások és felosztások*. Lilium Aurum, Dunaszerdahely.
- Süli-Zakar I. (2003) *A terület- és településfejlesztés alapjai*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs.
- Szarka L. (2001) Közigazgatási reform és területi kérdés. – *Kisebbségkutatás*. 1.
- Tarics P. (1994a) A nemzeti és etnikai kisebbség hátrányos megkülönböztetésének veszélyei. – Tarics P. *Magyarként a Felvidéken*. Püski Kiadó, Budapest. 269–277. o.
- Tarics (1994b) Törvény a hivatalos nyelvről. – Tarics P. *Magyarként a Felvidéken*. Püski Kiadó, Budapest. 265–268. o.